

DE INDIË- WEIGERAARS

Vergeten slachtoffers van
een koloniale oorlog

ANTOINE WEIJZEN

De Indië-weigeraars

Antoine Weijzen

De Indië-weigeraars

VERGETEN SLACHTOFFERS
VAN EEN KOLONIALE OORLOG

Omniboek

Van deze auteur is eerder verschenen:

De gewone man als oorlogsmisdadiger, Davidsfonds, Leuven, 2013

© Antoine Weijzen, 2015

Uitgeverij Omniboek
Postbus 13288
3507 LG Utrecht
www.omniboek.nl

ISBN 9789401905930
ISBN e-book 9789401905947
NUR 694

Omslagontwerp Studio Jan de Boer
Ontwerp binnenwerk Garage BNO

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inhoud

	Inleiding 8
1	Het onderzoek 16
2	De krijgsmacht 22
3	De militaire keuring 30
4	De militair psychiater 42
5	Dienstweigeraars 54
6	Indië-weigeraars en de beeldvorming 64
7	Indië-weigeraars in maatschappelijke context 74
8	Indië-weigeraars en hun motieven 96
9	Detentie 112
10	Rechtspraak 130
11	De politieke discussie 160
	Conclusie 180
	Glossarium 190
	Personenregister 194
	Bijlage: Geraadpleegde archieven 198
	Bibliografie 200

Verzet begint niet met grote woorden

Verzet begint niet met grote woorden
maar met kleine daden

zoals storm met zacht geritsel in de tuin
of de kat die de kolder in zijn kop krijgt

zoals brede rivieren
met een kleine bron
verscholen in het woud

zoals een vuurzee
met dezelfde lucifer
die een sigaret aansteekt

zoals liefde met een blik
een aanraking iets dat je opvalt in een stem

jezelf een vraag stellen
daarmee begint verzet

en dan die vraag aan een ander stellen

Remco Campert

Inleiding

In het *Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde* van 17 september 1949 wijdde de Utrechtse hoogleraar psychiatrie H.C. Rümke een bijdrage aan dienstweigeraars. Rümke meende dat psychiaters zich heel bescheiden op moesten stellen waar het ging om de beoordeling van de dienstweigeraar. Het opmerkelijkste aan dit artikel was zijn vraag: waarom riepen dienstweigeraars zo veel weerstand op? Daarbij maakte hij voor zichzelf geen uitzondering.

Dit boek is de illustratie van die weerstand en afkeer, die bij vrijwel alle betrokken instanties niet alleen merkbaar was, maar ook breeduit werd getaleerd. Of het nu ging om de president van de krijgsraad of om een geestelijk verzorger, een auditeur-militair of een militair psychiater, de meningen waren eensluidend: dat er met de dienstweigeraar – en al helemaal met de deserteur – van alles mis was.

Deze houding was overigens geen typisch Nederlands verschijnsel. Zo heeft Jahr onderzoek gedaan naar desertie in de Britse en de Duitse krijgsmacht tijdens de Eerste Wereldoorlog. In de Duitse krijgsmacht werd desertie en dienstweigeren afgedaan als de uiting van een persoonlijke crisis, waarvoor de oorzaken niet aan de krijgsmacht waren gerelateerd noch enige politieke betekenis hadden. In Engeland werden dienstweigeraars op godsdienstige gronden weliswaar erkend, maar de totaalweigeraars – zo'n 10% van alle 16.500 weigeraars – kregen gevangenisstraf en werden daar slecht behandeld. Politieke weigeraars werden als gevaarlijke onruststokers beschouwd. Zij moesten met alle mogelijke middelen bestreden worden.¹

D. Thomas deed onderzoek naar desertie in Engeland tijdens de Tweede Wereldoorlog en gaf aan dit boek de veelzeggende titel mee: *The Enemy Within: Hucksters, Racketeers, Deserters and Civilians during the Second World War*.²

1 Jahr, C., *Gewöhnliche Soldaten: Desertion und Deserteure im deutschen und britischen Heer*.

2 Thomas, D. 'De vijfde kolonne: venters, afpersers, deserteurs en burgers tijdens de Tweede Wereldoorlog.'

(‘De vijfde kolonne: venters, afpersers, deserteurs en burgers tijdens de Tweede Wereldoorlog’).

Foley verdiepte zich in het dienstweigeren tijdens de Vietnamoorlog.³ Bij zijn onderzoek werd Foley voortdurend geconfronteerd met negatieve reacties: ‘verachtelijk tuig’, ‘zouden afgeschoten moeten worden’, ‘lafaards’, ‘egoïsten’ en ‘idioten tegen de dienstplicht’. Daarnaast werd dienstweigeraars het verwijt gemaakt dat door hun weigering iemand anders in hun plaats in dienst moest. Iemand anders, die een paar jaar van zijn jeugd opofferde, die misschien wel zou sneuvelen of gewond zou raken. De dienstweigeraars werden als landverraders beschouwd. Zij die ten oorlog trokken, waren de ware patriotten.

Toen de vanwege zijn boek *Baby and Child Care* wereldberoemde arts dr. Benjamin Spock zich aan de kant van de dienstweigeraars opstelde, kreeg hij vanuit de zwijgende meerderheid verwijtende brieven. Een moeder uit de Amerikaanse staat Wisconsin schreef: ‘Mijn zoon is nog maar twee jaar oud, dus kan hij nog niet van betekenis zijn in dit conflict. Ik kan slechts hopen dat genoeg moeders in hun zonen genoeg liefde voor het land hebben opgewekt om de donkere schaduw van schaamte, die u over ons land heeft geworpen, tenminste gedeeltelijk teniet te doen. Ik bid dat als de tijd mocht komen wanneer mijn zoon opgeroepen wordt om in dienst te gaan, hij dapper en met volle overtuiging zal gaan om Amerika en alles waar het voor staat, te eren.’⁴

Koloniale geschiedenis

Het vraagstuk van de Indië-weigeraars maakt deel uit van het Nederlandse koloniale verleden. Het heeft in Nederland heel lang aan een debat over het Nederlandse koloniale verleden ontbroken. Pas in de loop van de 19^e eeuw kwam er duidelijke kritiek op het Nederlandse kolonialisme. In 1860 publiceerde de voormalige Indisch ambtenaar Eduard Douwes Dekker onder het pseudoniem Multatuli zijn *Max Havelaar, of de Koffij-veilingen der Nederlandsche Handel-maatschappij*. Daarin hekelde hij de corruptie onder de bestuurders en de grote armoede onder de plaatselijke bevolking, terwijl tegelijkertijd buitenlandse ondernemers zich verrijkten.

Een tweede bron van kritiek was de liberale politicus Conrad Th. van De-

3 Foley, Michael S., *Confronting the War Machine: Draft Resistance during the Vietnam War*.

4 Foley, pag. 10.

venter. Nadat hij fortuin had gemaakt in Nederlands-Indië, keerde hij terug naar Nederland. Daar publiceerde hij in 1899 een artikel in *De Gids* met de titel: 'Een eereschuld'. Daarin betoogde hij dat Nederlanders zo veel geld aan Indië hadden verdiend, dat de Nederlandse regering daarom de morele plicht had om Nederlands-Indië tot ontwikkeling te brengen.

Deze kritische geluiden hadden weinig invloed op het beleid van de Nederlandse regering. Zij ging onverdroten voort met de pacificatie van de Indonesische archipel. Geweld werd daarbij absoluut niet geschuwd. Het was ook niets om zich voor te schamen, er werd in alle openheid over geschreven. Zo schreef de latere minister-president H. Colijn aan zijn vrouw over een militaire expeditie waaraan hij had deelgenomen: 'Ik heb er een vrouw gezien die met een kind van ongeveer een halfjaar op de linkerarm, en een lange lans in de rechterhand, op ons aanstormde. Een kogel van ons doodde moeder en kind. We mochten toen geen genade meer geven. Ik heb negen vrouwen en drie kinderen, die genade vroegen, op een hoop moeten zetten, en zo dood laten schieten. Het was onaangenaam werk, maar 't kon niet anders. De soldaten regen hen met genot aan hun bajonetten. 't Was een verschrikkelijk werk. Ik zal er maar over eindigen.'⁵ Vanwege zijn optreden bij de pacificatie van Lombok werd hij benoemd tot Ridder in de Militaire Willemsorde, een van de hoogste Nederlandse onderscheidingen. De tekst op de medaille luidt: 'Voor moed, beleid en trouw'.

De door Indonesische nationalistengeuite wens om bij het bestuur van hun eigen land betrokken te worden, werd genegeerd. Hun cultuur was daar nog te primitief voor, werd gezegd, zoals in feite elke cultuur van niet-blanken. De Nederlanders moesten aan de mensen daar eerst beschaving brengen, namelijk de Europese, blanke, christelijke beschaving.

Een belangrijke rol in dit beschavingsproces was weggelegd voor de rooms-katholieke missie en de protestantse zending. Elk jaar weer werden er missionarissen en zendelingen naar de koloniën gestuurd om te werken aan dit beschavingsproces. In 1924 werden ongeveer 3000 missionarissen uitgezonden.⁶ In 1940 waren dat er al ruim 6660. De protestantse kerken waren er in 1938 met ruim 660 zendelingen actief.⁷ Wanneer zij op verlof waren in

5 Bank, J. en C. Vos, *Hendrikus Colijn antirevolutionair*.

6 Willemsen, J., *Nederlandse missionarissen, een beknopt overzicht van de belangrijkste gebeurtenissen en feiten*.

7 Holtrop, P.N., *De geschiedenis van de Nederlandse zending en overzeese kerken*, pag. 707.

Nederland, hielden ze lezingen om verslag te doen van hun zegenrijke arbeid in de koloniën.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd Nederlands-Indië bezet door Japanse troepen. Nederlanders werden in kampen opgesloten. Indonesische nationalistes zagen de Japanse bezetting als een bevrijding van de Nederlandse overheersing. Zij probeerden door samenwerking met de Japanse autoriteiten de onafhankelijkheid van Indonesië voor te bereiden. De Japanse nederlaag en de capitulatie brachten dit streven in een stroomversnelling. Twee dagen na de Japanse capitulatie op 17 augustus 1945 riep Soekarno de Indonesische onafhankelijkheid uit.

In Nederland waren er maar weinig politici die deze onafhankelijkheidsverklaring serieus wensten te nemen. In het rapport van de door de Tweede Kamer ingestelde onderzoekscommissie Van Poll stond: ‘Zoo kwam de ‘Republiek Indonesia’ tot stand als een Japansch maaksel, onder Japansche supervisie en onder twee leiders, die gedurende den ganschen bezettingstijd zich in dienst hadden gesteld van het Japansche oorlogsbedrijf, en gedragen door een macht, welke door de Japanners was afgericht en met Japansche opvattingen was doordrenkt.’⁸

De opperbevelhebber van de Nederlandse strijdkrachten in Indië, generaal Spoor, schreef dat het hoognodig was om ‘de leidende Indonesiërs van heden van hun opgeschroefde, onredelijke eigenwaan terug te brengen tot redelijke wezens’. Men had hier immers niet met een door brede lagen van de bevolking gesteunde revolutie te doen, maar met een aantal zichzelf overschattende extremisten.⁹ Soekarno werd als een collaborateur afgeschilderd, waardoor de vergelijking met de NSB’ers al snel was getrokken. Met landverraders werd niet onderhandeld. De Nederlandse regering stuurde troepen om de orde in de chaos na de Japanse capitulatie te herstellen. Het daarachter gelegen doel was het oude regime van vóór de Japanse bezetting in ere te herstellen. ‘Indië verloren, rampspoed geboren’ was een veelgehoorde kreet. Het Indonesische leger werd in de Nederlandse propaganda voorgesteld als een verzameling piraten en bandieten, waar ook de Indonesische bevolking niets mee te maken wilde hebben. Bestrijden van de Republiek werd gelijkgesteld met het helpen van de bevolking. Uit cijfers van het NIPO bleek dat er

8 Rapport april 1946, pag. 6.

9 Doel, H.W. van den, *Het Rijk van Insulinde. Opkomst en ondergang van een Nederlandse kolonie*, pag. 285.

maar een kleine meerderheid van de Nederlandse bevolking voor het verlenen van onafhankelijkheid was.¹⁰

Het streven van de Nederlandse regering was erop gericht de Nederlands-Indische economie zo snel mogelijk weer op orde te brengen. De inkomsten uit Nederlands-Indië werden onmisbaar geacht voor de financiering van de Nederlandse wederopbouw.

De eerste militaire actie kreeg dan ook de codenaam ‘Operatie Product’ en had als doel de macht over de economisch belangrijke gebieden op de Indonesische Republiek te heroveren. De tweede actie was erop gericht de Republiek te vernietigen. Om de internationale gemeenschap niet al te zeer voor het hoofd te stoten, noemde de Nederlandse regering de inzet van de krijgsmacht geen ‘oorlog’, maar ‘politieele acties’. Wie kon er nu bezwaar hebben tegen het optreden van de politie tegen mensen die de orde verstoorden?

In militaire kringen kon men niet wachten met het overgaan tot militaire actie. De geschiedschrijver van het derde regiment Prinses Irene vertolkte dit standpunt: ‘Eindelijk in de nacht van 20 op 21 juli kwam het langverbeide moment waarop wij gehoor mochten geven aan de hulpkreten van de geteisterde bevolking aan de andere zijde van de gesmade demarcatielijn.’¹¹ Uiteindelijk zou de dood van Nederlandse soldaten niet voor niets zijn geweest, schreven Indië-veteranen in *Orde en vrede*.¹²

Beide acties waren militair een succes, maar politiek een catastrofe. De Nederlandse regering ging met haar militaire optreden volledig voorbij aan de stemming in de pas opgerichte Verenigde Naties. Die stemming was heel duidelijk: er moest een eind aan het kolonialisme komen. Was het daar in de Tweede Wereldoorlog immers niet om gegaan: vrijheid? Onder internationale druk zag de Nederlandse regering zich gedwongen om aan Indonesië de onafhankelijkheid te verlenen.

De verwerking van het koloniale verleden

Hoe moeizaam de verwerking van het recente koloniale verleden verliep, werd duidelijk toen in 1969 de VARA in *Achter het Nieuws* een interview uit-

10 NIPO, *Zo zijn wij: de eerste vijftientig jaar NIPO-onderzoek*, pag. 81-90.

11 Helfrich, C.E.L., *Memoires*, Deel 1, pag. 330; *Herinneringsalbum 1e infanterie Brigadegroep C*, Deel 2, pag. 62.

12 Escher, R.Th. e.a., *Orde en vrede. De humanitaire/militaire missie in Nederlands Oost-Indië 1945-1950*, pag. 99.

zond met de psycholoog J. Hueting.¹³ Hij had als soldaat in Nederlands-Indië gevochten en beschreef een aantal oorlogsmisdaden. ‘Een voorbeeld: we kregen krijgsgevangenen en die werden neergeschoten, waarbij dan de kreet was: “Ga jij maar pissen”, waarop deze mensen zich omdraaiden en in de rug neergeschoten werden.’ Hij voegde eraan toe dat het hierbij niet om uitzonderingen ging. Schuldig voelde hij zich overigens niet. Hij was immers gestuurd door een democratisch tot stand gekomen regering.

De algemene teneur van de reacties op de uitzending was, dat Nederlandse soldaten geen oorlogsmisdaden konden hebben gepleegd. Natuurlijk waren er tijdens de politionele acties wel dubieuze dingen gebeurd, maar dat gebeurde in elke oorlog. Bovendien waren het uitzonderingen. De *Telegraaf* kopte over het interview met Hueting: ‘Zinloos en misselijk’. Het redactionele commentaar eindigde met: ‘Het is misselijk ten opzichte van alle 200.000 Nederlandse soldaten, die, zonder het te ambiëren, de beste jaren van hun leven – achteraf gezien nutteloos – in Indonesië hebben gegeven.’

De regering De Jong kon de commotie niet negeren en besloot tot het instellen van een onderzoekscommissie. Het onderzoek leidde tot de Excessennota. Uit de Excessennota kwam duidelijk naar voren dat er bij de krijgsmacht geen enkele behoefte bestond en had bestaan om onderzoek in te stellen naar oorlogsmisdaden, laat staan om een rechtszaak tegen militairen te beginnen.

De bedoeling van het rapport was de discussie af te ronden. De Excessennota was een reinigingsritueel om het taboe op Nederlandse oorlogsmisdaden in stand te houden. Tegen geen van de soldaten of hun superieuren is er ooit een proces gevoerd. Integendeel, ze werden beloond met herinneringskruizen en medailles, soms zelfs met de Militaire Willemsorde. Voor vervolging hoefden de verantwoordelijke militairen, juristen en politici niet te vrezen. Oorlogsmisdaden verjaarden volgens de Nederlandse wet weliswaar niet, maar het Nederlandse parlement had een uitzondering gemaakt voor de verjaring van mogelijke oorlogsmisdaden door Nederlandse militairen in Indonesië, begaan tussen 1945 en 1949.¹⁴

13 *Andere tijden*, 9 april 2002.

14 *De Groene Amsterdammer*, 2008, week 41.

Vraagstelling

Hoe anders werd er opgetreden tegen de Indië-weigeraars! Waar de Nederlandse oorlogsmisdaden met de mantel der liefde werden bedekt, werden alle middelen ingezet om de weigeraars op te sporen en te straffen. Hard te straffen.

In dit boek zal de weg gevolgd worden die de Indië-weigeraar aflegde vanaf de medische keuring tot in de gevangenis. Op die weg passeerde hij diverse stations, waar hij beoordeeld werd door artsen, psychiaters, psychologen, officieren, juristen, geestelijken en politici. Die beoordelingen weerspiegelden de cultuur die voor elk van deze beoordelaars kenmerkend was. Elke groep had zijn normen over wat gewenst gedrag voor een dienstplichtige was, en elke groep was toegerust met waarden van waaruit een moreel oordeel over dat gedrag werd geveld. Belonen en straffen vormden een belangrijk onderdeel van deze culturen.

Al deze culturen zullen de revue passeren. Van daaruit zullen de relevante vragen beantwoord worden:

- Op grond van welke rationale en irrationele overwegingen kwamen de Indië-weigeraars tot hun besluit?
- Op welke manier en vanuit welke normen en waarden reageerden de militaire, politieke, juridische en kerkelijke autoriteiten op hun weigering?

HOOFDSTUK 1

Het onderzoek

Voor dit onderzoek is uitgegaan van de bestaande literatuur. Vrijwel alle boeken, doctoraalscripties en brochures die betrekking hebben op Indië-weigeraars zijn geschreven vanuit een politiek perspectief. Verenigingen van dienstweigeraars concentreren zich op de politiek gemotiveerde principiële dienstweigeraars, al dan niet door de ministeriële adviescommissie erkend. Politiek nog explicieter zijn de boeken die vanuit een communistische invalshoek zijn geschreven.

De informatie uit de literatuur is aangevuld met de resultaten van archiefonderzoek.¹⁵ Dat onderzoek heeft zich uitgestrekt tot alle instellingen die bij de beoordeling van de Indië-weigeraars betrokken zijn geweest. Het heeft inzicht gegeven in de cultuur van waaruit door deze instellingen naar de Indië-weigeraars is gekeken. Daarmee is het vraagstuk van de Indië-weigeraars in een breder dan alleen maar een politiek perspectief geplaatst.

Kwaliteit van de archieven

Tijdens het archiefonderzoek werd al heel snel duidelijk dat archivering in de krijgsmacht geen hoge prioriteit heeft gehad. Van de officiële bronnen was met name een deel van de archieven van militaire rechtbanken, de inlichtingendienst en de veiligheidsdienst geheel of gedeeltelijk vernietigd.¹⁶ Van alle militaire detentiecentra, depots en gevangenissen ontbraken de beleidsmatige gegevens. Dat maakte het moeilijk een volledig beeld te krijgen van de discussies die er intern over het toe te passen beleid zijn gevoerd. Van de correspondentie tussen de ministeries van Oorlog en van Justitie enerzijds en de militaire autoriteiten anderzijds waren geen systematisch geordende stukken beschikbaar. Sommige gaten in de informatie konden worden gedicht met stukken die in niet voor de hand liggende archieven waren ondergebracht.

¹⁵ Zie Bijlage: Geraadpleegde archieven.

¹⁶ Scagliola, S.I., *Last van de oorlog: de Nederlandse oorlogsmisdaden in Indonesië en hun verwerking*, p. 142.

Over betrekkelijk onbelangrijke zaken waren de stukken wel bewaard. Zo leren we de zorgen van de commandanten kennen over het gebruik van vulpen en ballpoint, en over de vraag of gedetineerde militairen hun trouwring mochten blijven dragen. Ook weten we wanneer het christelijk zangkoor uitvoeringen heeft gegeven en welke streekromans wel en welke niet geschikt werden geacht voor de gestichtsbibliotheken.

Het archiefonderzoek leverde weliswaar informatie op, maar die informatie was bepaald niet eenduidig. De bronnen spraken elkaar regelmatig tegen. Dit gold met name voor kwantitatieve gegevens. Een verklaring daarvoor ligt in het feit dat de verschillende instanties een verschillende inhoud gaven aan het begrip ‘Indië-weigeraar’. De verschillende definities leidden tot verschillende aantallen. Nog ingewikkelder werd het, wanneer eenzelfde instantie zoals bijvoorbeeld het ministerie van Oorlog verschillende aantallen noemde. Dat de kwantitatieve gegevens door de verschillende instellingen over verschillende perioden werden geteld – perioden die elkaar soms gedeeltelijk overlaptten – maakte het extra gecompliceerd.

Wat geldt voor het aantal weigeraars, geldt evenzeer voor het aantal vonnissen en de zwaarte ervan. Er werden verschillende perioden aangehouden. Sommige bronnen hadden alleen betrekking op de vonnissen van de Krijgsraden te Velde, terwijl andere bronnen zich beperkten tot de sententies van het Hoog Militair Gerechtshof. In de klappers van de gevangenen en detentiekampen waren de gegevens te vinden van de weigeraars die hun straf uitgezeten hadden. Die informatie kwam niet altijd overeen met de gegevens van de ministeries van Oorlog en van Justitie.

Bij de registratie van de opgelegde straffen hanteerden de instellingen verschillende criteria. De ene instantie deelde de vonnissen in twee categorieën in, namelijk minder dan drie jaar en meer dan drie jaar. Een tweede instelling registreerde de vonnissen per jaar. Een derde vermeldde de vonnissen met het aantal maanden, en als daar sprake van was met het aantal jaren.

Slechts één van de bronnen ordende de vonnissen over de hele periode van 1946 tot en met 1951.¹⁷ Helaas vermeldden de schrijvers van het rapport niet exact op basis van welke bronnen zij tot de vaststelling van hun aantallen waren gekomen. Dat was een nalatigheid die zwaar woog, omdat sommige van hun aantallen aantoonbaar onjuist waren.

17 Het rapport dateert uit oktober 1952 en is geschreven door reservelegerpredikant majoor dr. D.K. Wielenga en luitenant-kolonel ds. A.W.T. Nijenhuis.

De dossiers van de weigeraars die niet in hoger beroep gingen, zijn grotendeels verdwenen. Wat restte waren eenvoudige staten met summere informatie. Deze staten waren ingevuld door de militaire autoriteiten en waren daardoor niet geheel vrij van subjectiviteit, met name als het ging om het motief voor de weigering.

Van de 233 weigeraars die in hoger beroep gingen bij het Hoog Militair Gerechtshof (HMG) in Den Haag, was het dossier wel bewaard gebleven. De inhoud van de dossiers was wisselend. In de meeste gevallen bevatten ze de uitspraken van de krijgsraad en de uitslag van het hoger beroep. In sommige gevallen was de pleitnota of het psychiatrisch rapport erin terug te vinden. Van beide kon worden vastgesteld dat het in veel gevallen om een standaard pleitnota en psychiatrisch rapport ging. Een geoefend onderzoeker kon al na het lezen van de eerste regels van het psychiatrisch rapport bedenken welke psychiater het onderzoek had gedaan.

In een klein aantal gevallen zaten er brieven in het dossier, geschreven door de weigeraar, familie of vrienden. Dat waren de enige stukken waarin de weigeraars zelf aan het woord kwamen. Op de kaft van de dossiers was door de auditeur-militair¹⁸ vanuit zijn perspectief de inhoud van het dossier samengevat.

Mondelinge overlevering

De meeste weigeraars waren geboren tussen 1924 en 1929 en zijn dus inmiddels tussen de 85 en 90 jaar. Velen zullen niet meer in leven zijn. Toch is er een poging gewaagd de weigeraars een stem te geven. In het kader van dit onderzoek zijn er advertenties geplaatst in dagbladen en huis-aan-huisbladen in de drie noordelijke provincies. Daarin werden weigeraars of hun familie opgeroepen met de onderzoeker contact op te nemen. Die oproep heeft niets opgeleverd.

Bij een rondreis door de drie noordelijke provincies was het niet moeilijk om contact te leggen met de plaatselijke bevolking. De bezochte plaatsen waren op basis van de dossiers van de krijgsraden aselekt per provincie gekozen. De meeste mensen die werden aangesproken, waren niet bekend met het onderwerp, maar waren er wel in geïnteresseerd. Menigeen pakte de telefoon om familieleden te bellen. Wanneer zij geen informatie kon-

¹⁸ Dat is de benaming voor de officier van justitie bij de krijgsraad.

den geven, gaven zij namen van andere mensen op. Desondanks leverde dit geen informatie op.

Bij een bezoek aan de verschillende dorpen stuitte ik met grote regelmaat op namen die ik ook in de dossiers van de krijgsraden was tegengekomen. Het was helaas niet mogelijk direct op die mensen af te stappen, omdat de voorwaarde voor inzage in de gesloten archieven dat de personen die erin voorkwamen geanonimiseerd moesten worden, dat verhinderde. Wellicht een gemiste kans.

Uit de gesprekken die gevoerd zijn, werd duidelijk dat in de kleine gemeenschappen iedereen wist wat er speelde. Als een jongeman verdwenen of ondergedoken was, wist iedereen wat er aan de hand was. Weigeraars doken onder bij hun ouders of bij familieleden. Het feit dat iedereen op de hoogte was, wilde niet zeggen dat er ook over werd gesproken. Het is niet duidelijk geworden of dienstweigeren en desertie als een taboe werd beschouwd.

Het was in ieder geval geen taboe voor de twee weigeraars Maassen en Van Luyn. Zij hebben in 2013 tevergeefs geprobeerd de Hoge Raad tot herziening van hun rechtszaak te bewegen. Om juridisch-technische redenen werd dat verzoek niet gehonoreerd.

Terminologie

De term ‘Indië-weigeraars’ wordt in deze studie gereserveerd voor die dienstplichtige militairen die zich *doelbewust* onttrokken aan hun uitzending naar Nederlands-Indië.

Sommigen van hen keerden niet terug van inschepingsverlof en doken onder. Anderen keerden niet terug van inschepingsverlof en meldden zich weer bij hun onderdeel zodra het schip waarmee ze naar Nederlands-Indië zouden gaan, was vertrokken. Weer anderen onttrokken zich aan de dienstplicht voordat ze bericht hadden ontvangen dat ze voor uitzending naar Nederlands-Indië waren bestemd.

Strikt genomen vallen principiële dienstweigeraars buiten het bestek van dit onderzoek. Bij hen speelde de uitzending naar Nederlands-Indië geen rol. Zij keerden zich tegen elke vorm van gewapende dienst. Toch zal er aandacht aan hen besteed worden, omdat in kringen van de politieke en militaire autoriteiten de opvatting bestond dat de Wet betreffende de dienstweigering van 1923 misbruikt werd om aan uitzending naar Nederlands-Indië te ontko-

men. Sommigen van de principiële weigeraars werden als dienstweigeraar door de minister erkend, maar velen ook niet. Wanneer zij volhardden in hun weigering, werden ze beschouwd als Indië-weigeraar en als zodanig behandeld. Daarom zal aan deze groep aandacht worden besteed.

Er was ook een groep dienstplichtigen die zich bewust aan inscheeping onttrok, maar die na het uitoefenen van enige psychologische druk, het regelen van een adequate kostwinnersvergoeding of de afhandeling van een rekwes, zonder tussenkomst van de krijgsraad zich alsnog liet inschepen. Deze groep wordt buiten beschouwing gelaten.

VERGETEN SLACHTOFFERS VAN EEN KOLONIALE OORLOG: EEN CULTUURHISTORIE

De zogenaamde politionele acties van de Nederlandse regering in Indonesië (1945-1949) waren niets anders dan een keiharde koloniale oorlog. Duizenden Nederlandse burgers en militairen en vele tienduizenden Indonesiërs kwamen om. De Nederlandse autoriteiten hebben – met succes – er alles aan gedaan om begane oorlogsmisdaden in de doofpot te stoppen en vervolging van de daders te voorkomen. Hoe anders werd er door dezelfde autoriteiten opgetreden tegen landgenoten die om uiteenlopende redenen dienst weigerden. Tot diep in de jaren vijftig werden alle mogelijke middelen ingezet om de duizenden weigeraars op te sporen en hen vervolgens hard te straffen. Gratie of eerherstel werd nooit verleend.

Zeven decennia later is het verbijsterend te lezen hoe verbeterd de autoriteiten en grote delen van de bevolking zo vlak na de Tweede Wereldoorlog reageerden op weigeraars. Dienstweigeraars waren landverraders; zij die wél gingen ware patriotten. Tegen deze cultuur was geen kruid gewassen.

Auteur Antoine Weijzen onderzoekt waarom Indië-weigeraars zich verzetten tegen hun uitzending, maar vooral vanuit welke vooringegenomen motieven militaire, politieke, juridische, medische en kerkelijke autoriteiten tot hun harde opstelling kwamen.

Een onthullend boek.

www.omniboek.nl